

A SPANYOL NYÍLÓ ÉS ZÁRÓDÓ DIFTONGUSOK EGYSÉGES KEZELÉSE

BÁRKÁNYI ZSUZSANNA

1. Bevezetés

Egy rövid bevezetés után a 2. részben az elméleti keret, a CV-fonológia bemutatására kerül sor. Nem ismertetem részletesen a CV-fonológiát, csak azokat az alapgondolatokat és fogalmakat vezetem be, amelyek feltétlenül szükségesek a tanulmány további részeinek a megértéséhez. A 3. részben az adatok bemutatása következik, a 4. rész pedig a siklóhangok és diftongusok mélyszerkezeti, illetve levezetett voltát tárgyalja. Az elemzés, azaz a nyíló és záródó diftongusok egységes kezelése az 5. részben következik. Külön alpontokban térek ki a különböző problémákra: a Szoros Kormányzás státuszára, a jelen idejű igealakokra és a háromszótagos ablak megszorításra. A 6. részben a legkevésbé megoldott probléma, a hangsúlytalan felső nyelvállású magánhangzót tartalmazó hiátusok tárgyalása következik. A tanulmányt egy összefoglalás zárja. A dolgozat nem foglalkozik az alternáló nyíló diftongusokkal, az *i+u* illetve *u+i* szekvenciákkal, és a *convoy* típusú szavakkal sem, amelyek a szakirodalom szerint mindig véghangsúlyosak. A nyelvi adatokat spanyol helyesírással írom eltekintve a hangsúlyjeltől, — a hangsúly helyét minden szón jelölöm — és a siklóhangoktól, melyeket *y*-nal illetve *w*-vel jelölök.

2. CV-fonológia

A szótagszerkezet egy radikális értelmezését valósítja meg a CV-fonológia — melyet először Lowenstamm (1996) vet föl, Polgárdi (1998), Scheer & Ségéral (1999), Szigetvári (1999), Rebrus (2000) és mások tárgyalnak. Lowenstamm azt állítja, hogy a szótagszerkezetet univerzálisan CV szekvenciákra redukálhatjuk, azaz szótagkezdet (onset) és szótagmag (nucleus) párokra.¹ Így más elméleti keretekhez hasonlóan, amelyekben a szegmentum melódiai interpretációját a szótagban elfoglalt helye részben meghatározza, azaz hogy [j/w]-t illetve *i/u*-t ejtünk-e, a CV-fonológiában is az időzítési egységtől, más néven vázponttól (C illetve V) függ a szegmentum melódiai interpretációja. A CV-fonológia természetesen elfogadja az üres vázpontok létezését bizonyos megszorítások mellett.

¹ Az állítás mellett szóló érveket lásd az említett művekben.

Egy szóbelseji mag (V vázpont) kitöltetlenségének feltétele a szoros kormányzás (1) (Kaye et al. 1985 nyomán) vagy a C–C kormányzás (Gussmann & Kaye 1993). Mindkét mechanizmus jobbról balra működik. A tartományvégi üres magokat bizonyos nyelvek engedélyezik, mások nem, tehát ez egy parametrikus beállítás.²

(1) Szoros kormányzás

Az α magpozíció szorosan irányozza a β magpozíciót, ha

(a) α szomszédos β -val a megfelelő vetületen (nincs közöttük másik V pont)

(b) α nincs irányozva

(c) α -t és β -t nem választja el egymástól irányozási tartomány.

A C–C irányozási tartomány létrejöttét nyelvspecifikus melódiai megszorítások vezérlik, a két C pont közti üres V vázpont „el van temetve”, és ugyanolyan tulajdonságokkal rendelkezik, mint a szorosan irányozott V pont, azaz nem interpretálódik. Ez azt jelenti, hogy a C–C irányozásban résztvevő C pontok függenek egymástól és az így létrejövő mássalhangzó-torlódások a hagyományosan kóda-onset kapcsolatoknak nevezett mássalhangzó-torlódások.

Egy szóbelseji C vázpont üresen maradhat, ha egy kitöltött V vázpont engedélyezi, erre azonban nem térek ki részletesen, mert az érvelés szempontjából nincs jelentősége.

3. Adatok

Rendszerszerű alternációt figyelhetünk meg a felső nyelvvállású magánhangzók és a siklóhangok között: *manía* ‘mánia’–*man[i]ático* ‘mániákus’ nyíló diftongus (NyD); *país* ‘ország’–*pa[i]sáno* ‘honfitárs’ záródó diftongus (ZD). A spanyolban nyíló diftongusokat találunk morfémán belül, morfémahatáron és szóhatáron (ez utóbbival most egyáltalán nem foglalkozom). Mindegyik NyD előfordulhat hangsúlyos és hangsúlytalan szótagban egyaránt, valamint mindegyik *i/u+V* kombinációra találunk hiátusos ejtést is. A példákat a (2) és (3) táblázatban láthatjuk.

² Üres magokat nem csak a kormányzásfonológia és a CV-fonológia feltételez, lásd pl. Anderson 1982, Spencer 1986, Burzio 1994.

(2) Felső nyelvválású magánhangzó + magánhangzó kombinációk

	ya/wa diftongus		i.a hiátus (két szótag)
	NyD hangsúlyos	NyD hangsúlytalan	
ya	<i>Dyá.na</i> <név>	<i>dya.bé.tes</i> 'cukorhaj'	<i>dí.a</i> 'nap'
ye	<i>Dyé.go</i> <név>	<i>pye.dád</i> 'kegyelem'	<i>ri.e</i> 'nevet'
yo	<i>Vyó.la</i> <név>	<i>lá.byo</i> 'ajak'	<i>ri.o</i> 'folyó'
yu	<i>vyú.da</i> 'özveg'	<i>vyu.déz</i> 'özvegység'	<i>(te.ní.u)</i> ¹ <fa>
yi	—	—	—
wa	<i>a.dwá.na</i> 'vám'	<i>a.dwa.né.ro</i> 'vámos'	<i>grú.a</i> 'daru'
we	<i>crwél</i> 'kegyetlen'	<i>crwel.dád</i> 'kegyetlenség'	<i>bú.e</i> ² 'bika'
wo	<i>cwó.ta</i> 'kvóta'	<i>a.lí.cwo.ta</i> 'arány'	<i>bú.ho</i> 'bagoly'
wi	<i>rwi.do</i> 'zaj'	<i>rwi.dó.so</i> 'zajos'	—
wu	—	—	—

1 Ezt az egyetlen szót találtam *-iu-* szekvenciára, egy fajtája Chilében, a beszélők nagy része számára ismeretlen a szó.

2 A *bwéj* 'bika' szó nyelvjárási változata.

(3) Magánhangzó + felső nyelvválású magánhangzó kombinációk

	ay/aw diftongus		a.i hiátus (két szótag)
	ZD hangsúlyos	ZD hangsúlytalan	
ay	<i>fráy</i> 'szerzetes'	<i>say.né.te</i> 'bohózat'	<i>pa.is</i> 'ország'
ey	<i>réy.na</i> 'királynő'	<i>pey.ná.do</i> 'frizura'	<i>re.ir</i> 'nevetni'
oy	<i>bóy.na</i> 'svájci sapka'	<i>boy.co.té.o</i> 'bojkott'	<i>o.ir</i> 'hallani'
uy	<i>múy</i> 'nagyon'	<i>cuy.dá.do</i> ² 'gondoskodás'	<i>ru.i.do</i> ³ 'zaj'
iy	—	—	—
aw	<i>jáw.la</i> 'ketrec'	<i>cáw.san.te</i> 'okozó'	<i>ba.úl</i> 'poggyász'
ew	<i>néw.tro</i> 'semleges'	<i>rew.ma.tis.mo</i> 'reuma'	<i>Se.úl</i> 'Szöul'
ow	<i>bów</i> ¹ <hajó fajta>	<i>Low.réj.ro</i> <vezetéknev>	?
iw ¹	—	—	? <i>viúda</i> ⁴ 'özveg'
uw	—	—	—

- 1 Ez az egyetlen nem tulajdonnév, amit találtam.
2 Lehetséges ejtés, [kwidado] is lehetséges.
3 Lehetséges ejtés, [rwido] és [rújdo] is lehetséges.
4 [bjúda] gyakoribb.

4. Fonemikusak-e a siklóhangok?

4.1 A diftongusok jelen vannak a mélyszerkezetben

A spanyol fonológiai irodalomban az egyik legismertebb munka, amelyik a siklóhangok mélyszerkezeti jelenlétét bizonygatja, Harris (1992). Ebben a cikkben Harris azt állítja, hogy mivel találunk a nyelvben olyan szavakat, mint *náwfrago* ‘hajótörött’, a diftongusoknak már a hangsúlykiosztás előtt jelen kell lenniük, hiszen ha a szó mélyszerkezeti reprezentációja *na.u.fra.go* lenne, megsértené a „háromszótagos ablak megszorítást”, amely kimondja, hogy a hangsúly az utolsó három szótag valamelyikére esik.³

A jelen idejű igealakok további bizonyítékkal szolgálnak a siklóhangok mélyszerkezeti jelenléte mellett a spanyolban. Ezek az igealakok (mind kijelentő, mind kötőmódban) az utolsó előtti szótagon viselik a hangsúlyt: *ámo* ‘szeretek’, *amámos* ‘szeretünk’, stb. Harris (1969) megfigyeli, hogy számos főnév–ige pár esetében a főnév az antepenultimán hangsúlyos, az ige pedig ennek ellenére az utolsó előtti szótagon: *fórmula* ‘képlet’ vs. *formúla* ‘kialakít’; *intérprete* ‘tolmács’ vs. *interprete* ‘tomácsoljak/-jon’. Olyan igéket is találunk — a rokon főnevek is ugyanígy hangsúlyozódnak — amelyek utolsó szótagja NyD, a hangsúly pedig az előző magánhangzón van: pl. *cámbyo* ‘váltás, váltok’. Ezek az alakok szembeállíthatók olyan igealakokkal pl. *rocío* ‘harmat, spriccelek’, amelyekben a felső nyelvállású magánhangzó hangsúlyos, így hiátust alkot. Ugyanezt az ellentétet figyelhetjük meg záródó diftongusok esetében is: *cáw.sa* ‘okoz’ vs. *a.ú.lla* ‘vonyít’. A bemutatott morfológiai szempontból megegyező alakok azért jelentenek Harris számára problémát, mert szerinte a hangsúlykiosztás megelőzi a szótag-összeolvadást (a diftongusképződést), azaz a szabály úgy szól, hogy „kerüljön hangsúly az igealakok utolsó előtti szótagára”. A várt alak így **copia*, ami nem fedi a valóságot. Ezért mondja Harris, hogy a NyD-ok és ZD-ok a mélyszerkezetben jelen vannak. Az elemzés hátránya, hogy Harris nem ad számot az igei paradigmán belül

³ Harris-szel ellentétben én azt állítom, hogy a hangsúly helye a spanyolban a szó, illetve magánhangzó lexikális tulajdonsága, l. Bárkányi (2002).

megfigyelhető rendszerszerű magánhangzó–siklóhang váltakozásokról. Láttuk, hogy *cámbyo* NyD-t tartalmaz, *rocío* pedig nem, ugyanezek az igék T/1. alakja *cambyámos*, *rocýámos*, tehát mind a kettő NyD-t tartalmaz.

4.2 A diftongusok levezetettek

A (4) pontban néhány fonológiai érvet mutatok be részben Carreira (1990) nyomán arra, hogy a NyD-ok nincsenek jelen a mélyszerkezetben.

(4) *Érvek a NyD levezetett volta mellett*

(i) Nem találunk a nyelvben **cáricya* és **cáryaci* típusú szavakat, ami arra utal, hogy a hangsúlykiosztás pillanatában (vagy a lexikonban, amennyiben a hangsúlykiosztást nem szabályalapúnak tekintjük) ezek a szavak négy szótagúak lennének (*cá.ri.ci.a*), tehát a hangsúly hátulról a negyedik szótagra esne, megsértve a háromszótagos ablak megszorítást.

(ii) Ugyanaz a magánhangzó-szekvencia gyakran két szótagot alkot morfológiailag rokon szavakban, pl. *ma.ní.a* ‘mánia’ vs. *ma.nyá.ti.co* ‘mániákus’.

(iii) Nincsenek fonotaktikai megszorítások a diftongus tagjai között (eltekintve attól, hogy nem lehet mind a két tagja ugyanaz a magánhangzó). A diftongusok tagjaira vonatkozóan általában találunk megszorításokat.

(iv) Gondozott beszédben és költészetben a nem alternáló NyD-okat ejthetjük két szótagban.

Carreira azt állítja, hogy a szótag-összevonás (az ő modelljében a NyD-képződés) egy lehetséges javítási stratégia azoknál az igéknél, amelyek nem illeszkednek a kötelező igei hangsúlymintára (hangsúly az utolsó előtti szótagon). A főnevekhez hasonlóan az igéket is osztályokba sorolhatjuk hangsúlymintájuk alapján (paroxyton vagy proparoxyton), ami szoros kapcsolatban áll a rokon névszó hangsúlymintájával. Így Carreira sikerrel számot ad a *cámbyo* és *rocío* típusú igék közti különbségről. Carreira modelljében — Harristól eltérően — a ZD képződés megelőzi a hangsúlykiosztást, így Carreira a *náwfrago* típusú szavakat is megfelelően tudja elemezni, azonban nem tud számot adni a *cáwsa* vs. *aúlla* típusú igékről, illetve hasonló névszókról pl. *sáwce* ‘szomorúfűz’ és *saúco* ‘bodza’. Mivel Carreira modelljében először létrejönnek a záródó diftongusok, ezután

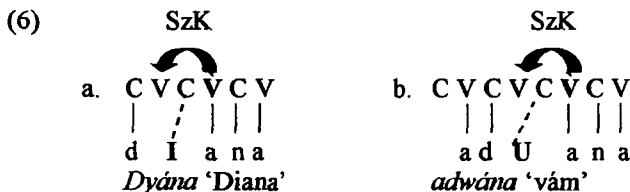
kap hangsúlyt a szó, az említett *aúlla* és *saúco* típusú szavak nem levezethetőek, hiszen siklóhang nem kaphat hangsúlyt, és nem alakulhat vissza magánhangzóvá.

5. A nyíló és záródó diftongusok egységes kezelése

Induljunk ki abból az előfeltevésből, hogy a V vázponthoz nem valamilyen hangsúlykiosztó algoritmus működése következtében kap hangsúlyt, hanem a hangsúly helye a szótárban adott. Tegyük fel azt is, hogy az I és U elemek lebegnek a spanyol szavak lexikai reprezentációjában⁴, azaz lexikálisan nem kötöttek egyetlen vázponthoz sem, de valahogy interpretálódniuk kell, tehát nem törődhetnek. Az elmondottak értelmében nézzük meg a *sáwce* ‘szomorúfűz’ és *saúco* ‘bodza’ szavak reprezentációját (5), amely a hangsúly helyétől eltekintve azonos.

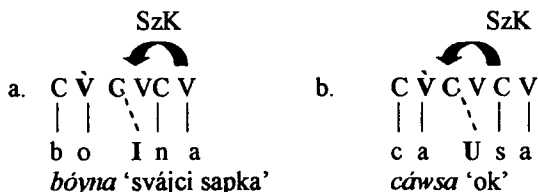

A lebegő elemeknek a spanyolban interpretálódniuk kell. Intuitívan megfogalmazva, „ha tehetik”, egy C pozícióhoz kötődnek, hagyományos értelemben nyíló (6) illetve záródó diftongust (7) létrehozva. Az üresen maradó V vázponthoz a Szoros Kormányzás némítja el.

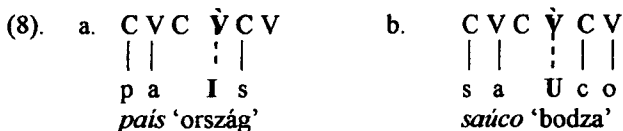

⁴ A reprezentációkban egyértékű jegyeket használlok, az érvelés szempontjából azonban ez nem releváns.

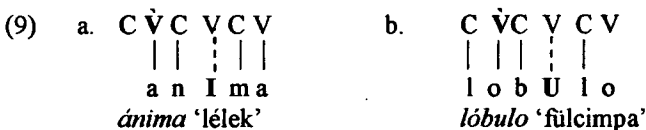
(7)

Ha V vázpont hangsúlyos, interpretálódnia kell, tehát nem maradhat kitöltetlen, így a lebegő I/U elem ide kötődik (8). Ez azt is jelenti, hogy lexikális hangsúlyt viselő V vázpont nem lehet a Szoros Kormányzás célpontja. A hiátusos ejtés univerzálisan jelölt, a spanyolban a felső nyelvállású magánhangzókra nézve csak lexikális hangsúly esetén kötelező. (A hiátusos ejtésre még visszatérünk a 6. részben)

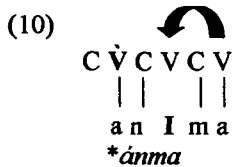
Az is elképzelhető, hogy a lebegő I/U elem nem tud egy üres C vázponthoz kötődni, mert a szó nem tartalmaz üres C vázpontot. Mivel a lebegő elem nem törölhető, interpretálódnia kell, ezért a rendelkezésre álló hangsúlytalan V vázponthoz kötődik (9).

A (9)-es ábrán látható, hogy ebben az esetben a Szoros Kormányzás nem némítja el a lexikálisan kitöltetlen V vázpontot. Azt kell feltételeznünk, hogy a Szoros Kormányzás ilyenkor nem alkalmazódik, mintha a nyelvben erősebb késztetés lenne arra, hogy a lebegő elemeket „megmentse”, mint arra, hogy a nem hangsúlyos kitöltetlen V vázpontot a Szoros Kormányzás elnémítsa. A Szoros Kormányzás felfüggesztésének problémáját az 5.1-ben tárgyaljuk.

5.1 Szoros Kormányzás

A kormányzásfonológia és a CV-fonológia művelői úgy képzelik, hogy a Szoros Kormányzás egy adott tétel lexikai reprezentációjában jelen van. A spanyol nyelvre vonatkoztatva ez azt jelenti, hogy a Szoros Kormányzás is és a hangsúly is a szó lexikai tulajdonsága. Természetesen nem elég azt kijelenteni, hogy a Szoros Kormányzás jelen van, meg kell határozunk az is, hogy milyen feltételek mellett van jelen. Láttuk, hogy a spanyolban a Szoros Kormányzás célpontja egy hangsúlytalan és kitöltetlen V vázpont. A (9)-es ábrán azonban azt láttuk, hogy a Szoros Kormányzás feltételei itt is adottak, mégsem működhet, mert akkor a nem létező **ánma* alakot kapnánk. Elképzelhetjük, hogy a lexikon tartalmaz olyan alakokat, ahol elnémul a hangsúlytalan és kitöltetlen V vázpont és a lebegő elem nem interpretálódik (10).

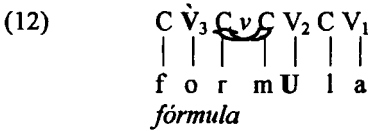
A fenti ábrázolás azonban számos problémát vet fel. Egyrészt, eléggé kifogásolható valami olyannak a létét (ebben az esetben a lebegő I elemet) feltételezni, amire semmilyen független bizonyítékunk nincs. Másrészt, a spanyolban nem megengedettek a *-nm-* vagy *-tk-* jellegű mássalhangzótorlódások. Ez azt is jelenti, hogy a spanyol „kóda-onset” kapcsolatok esetében nincs okunk Szoros Kormányzást feltételezni.

Egy másik lehetőség, hogy a spanyolban csak a hangsúly adott a szótári ábrázolásban, a Szoros Kormányzás csak akkor lép működésbe, ha szükség van rá, mert el kell némitania egy V vázpontot. Elméletileg ez az álláspont is kifogásolható, hiszen a Szoros Kormányzásnak előre látnia kell, hogy milyen eredményt adna a működése, és csak a kívánt eredmény reményében lépne működésbe.

Az is megoldás lehet, hogy az *ánima* típusú szavakat másképp ábrázoljuk — l. (11) ábra — ezekben a szavakban az I/U elem nem lebeg, hanem hozzá van kötve a V vázponthoz, így fel sem merül a Szoros Kormányzás szükségessége. Bár ez a megoldás sérti az I/U elem lebegésének uniformitását a nyelvben, elméletileg mégis elfogadhatóbb.

A háromszótagos ablak kérdése sem teljesen megoldott CV-fonológiában. A spanyol nyelvben a hangsúly az utolsó három szótag valamelyikére esik. CV-fonológiára lefordítva ez azt jelenti, hogy a háromszótagos ablak megszorítás csak a kitöltött V vázpontra érzékeny, tehát a *fórmula* szóban az *r* és *m* közti üres V láthatatlan a háromszótagos ablak megszorítás számára — l. (12), az alsó nyíl a C–C kormányzást jelöli. A háromszótagos ablak megszorítást egy felszíni jólfomáltsági megszorításnak tekintem, így elképzelhető, hogy csak az interpretálódó, azaz kitöltött V vázpontra érzékeny.

A (4i)-ben azonban láttuk, hogy nincsenek a nyelvben **cáricya* és **cáryaci* típusú szavak, ami arra utal, hogy a háromszótagos ablak megszorítás érzékeny a Szoros Kormányzás által elnémított V vázpontra is.

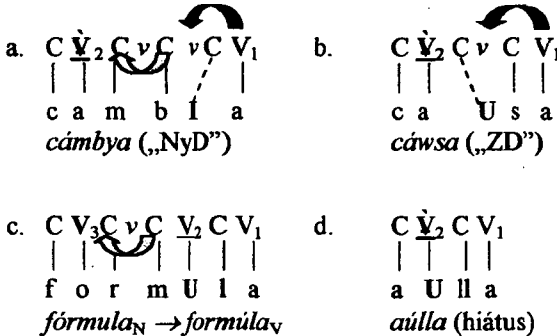
Az elmélet azt jósolja, hogy a SzK és a C–C kormányzás által elnémított V vázponatok tulajdonságai megegyeznek a (12) és (13) ábrán bemutatott problémából pedig az következik, hogy a háromszótagos ablak megszorítás a SzK által elnémított V vázpontra „látja”, de a C–C kormányzás által elnémított magokat nem. Erre a problémára nem tudok kielégítő megoldást nyújtani. A CV-fonológia számára gondot okoz minden olyan jelenség, amely a szótagok számára érzékeny, de a szótagok belső szerkezete (tehát az, hogy nehéz vagy könnyű szótagról van-e szó) nem

meghatározó.

5.2 A jelen idejű igealakok

A 4.1-ben láttuk, hogy Harris a jelen idejű igealakokkal érvel a diftongusok mélyszerkezeti jelenléte mellett. Carreirához hasonlóan — Harris-szel ellentétben — azt feltételezem, hogy a névszókhoz hasonlóan az igék is különböző osztályokba sorolhatók hangsúlymintájuk alapján, ami meglátásom szerint szótárilag adott tulajdonságuk. Ez különbözteti meg a *cámbyo* típusú igéket a *rocío* típusú igéktől, illetve a *cáwsa* típusú igéket *aúlla* típusúaktól. Ha vannak proparoxyton és paroxyton igék egyaránt, azt várnánk, hogy a főnevekhez hasonlóan találjunk olyan jelen idejű igéket, amelyek hátulról a harmadik szótagon viselik a hangsúlyt. Azt feltételezem, hogy egy jelen idejű igealakokra vonatkozó jólformáltsági megszorítás kimondja, hogy a hangsúly az utolsó előtti szótagra, azaz az utolsó előtti kitöltött V vázpontra essen. Ez a megszorítás valóban csak a kitöltött magokra érzékeny, így mind a *cámbyo*, mind a *rocío* típusú igék jól formáltak, de a **fórmula* nem lehetséges igealak — az elmondottakat a (14)-es ábra illusztrálja. (Y_2 a kötelezően hangsúlyos V vázpontot jelöli, v pedig az üresen maradó magot.)

(14)

A fenti reprezentáció és a jelen idejű igealakokra vonatkozó jólformáltsági megszorítás magyarázza a felső nyelvállású magánhangzók viselkedését a spanyol nyelvben, és alátámasztja azt az állítást, hogy nincs szükség mélyszerkezeti siklóhangok feltételezésére.

Az eddig bemutatott elemzés számára problémát jelentenek a *náwtica* ‘hajózás’ típusú szavak, mert a (13)-ban bemutatottak értelmében sértik a háromszótagos ablak megszorítást.

5.3 A háromszótagos ablak

Ha a *náwtica* típusú szavakat úgy ábrázoljuk, mint más nyíló vagy záródó diftongusi⁵ tartalmazó szót, ahogy azt a (15)-ös ábrán láthatjuk, akkor ezek a szavak hátulról a negyedik V vázpontra viselik a hangsúlyt, ami sérti a háromszótagos ablak megszorítást.

Ez a megoldás annyiból nem kedvező, hogy mindössze néhány — I. (16) — záródó diftongust tartalmazó szó sérti a háromszótagos ablak megszorítást, más kivételt nem találunk. (Vegyük észre, hogy ezeknek a szavaknak a fele a görög eredetű *nau-* prefixummal kezdődik.)

(16)	<i>náwfrago</i>	‘hajótörött’	<i>hidráwlico/a</i>	‘hidraulikus’
	<i>náwtica/o</i>	‘hajózás’	<i>áwreo</i>	‘arany-’
	<i>náwsea</i>	‘hányinger’	<i>farmacéwtico</i>	‘gyógyszerész’

Meglátásom szerint ezek a szavak nem azért kivételesek, mert sértik a háromszótagos ablak megszorítást, csak annyiban kivételesek, hogy az U elem nem lebeg a szótári ábrázolásukban, hanem egy C vázponthoz kötött. A (17)-es ábrán láthatjuk, hogy az U és a *t* között van egy üres mag, de azt nem a Szoros Kormányzás némitja el, hanem a C–C kormányzás, tehát az U és a *t* között egy olyan mássalhangzó-kapcsolatot feltételezhetünk, mint bármelyik kóda-onset kapcsolat.

⁵ Itt a „nyíló diftongus” és „záródó diftongus” kifejezéseket hagyományos értelemben használom. Az 5. részben bemutatott ábrákon jól látszik, hogy a I/U+V, illetve V+I/U szekvenciák nem valódi diftongusok, azaz nem két V vázponthoz kötődnek, amelyek közt valamilyen kapcsolat áll fenn.

Az 5.1 részben kifejtettem, hogy a spanyolban csak a Szoros Kormányzás által elnémitott magok láthatóak a háromszótagos ablak megszorítás számára, a C–C kormányzás által elnémitott magok nem. Ezek a szavak tehát azért kivételesek, mert az U elem nem lebeg, hanem lexikálisan egy C pozícióhoz kötött, amely kormányzási kapcsolatban áll egy másik C vázponttal és így a köztük lévő V vázpontot elnémitják. Az I elemmel ilyen jellegű rendhagyóságot nem figyelhetünk meg.

6. Hiátus hangsúlytalan felső nyelvállású magánhangzóval

Az 5. részben a tanulmány részletesen tárgyalja, hogy mely esetekben kötelező a hiátusos ejtés a spanyolban, és mely esetekben ejtünk diftongust. A (8)-as ábrán látható, hogy a hiátusos ejtés akkor kötelező, ha a V hangvázpozíció hangsúlyos. Mivel a hangsúlyos V vázpontnak interpretálandódnia kell, a lebegő I/U elem hozzá kötődik. A (6)–(7) ábrákon látható reprezentációkból az derül ki, hogy egyéb esetben az I/U elem diftongusosan ejtődik. Ez nem teljesen igaz, mert minden nyíló és záródó diftongusnak (kivéve az alternáló nyíló diftongusokat) lehet opcionálisan hiátusos ejtése, azaz az I/U+V, illetve V+I/U szekvenciák, ahol az I/U nem hangsúlyos, bizonyos szavakban ejtethők hiátusosan. A tanulmányban megfogalmazott állítások helytállóak abból a szempontból, hogy ha a V pozíció hangsúlyos, akkor kötelező a hiátusos ejtés, ha pedig hangsúlytalan, akkor mindig lehetséges a diftongusos ejtés. Az a kérdés, hogy mely lexikai elemekben lehetséges a hangsúlytalan I/U+V, illetve (sokkal ritkábban) V+I/U szekvencia hiátusos ejtése. A (6)–(8) ábrákon megadott reprezentációk nem kódolják ezt az opcionalitást. Az opcionális kezelés több elméletnek — a Kormányzás Fonológiának és a CV-fonológiának is — gondot okoz.

A probléma kifejezetten bonyolult, mert jelentős egyéni különbségeket találunk az anyanyelvi beszélők között annak megítélésében, hogy egy adott lexikai elem ejthető-e hiátusosan vagy sem (l. Hualde 1997 és 1999). Megfigyelhetjük, hogy bizonyos környezetek kedveznek a hiátusos ejtésnek: (i) Ha a felső nyelvállású magánhangzó egy morfológiailag rokon szóban hangsúlyos, tehát hiátusosan ejtendő, pl. *o.ír* ‘hallani’, ez elősegíti, hogy az *o.i.ré* ‘hallani fogok’ szóban is hiátusosan ejtődik ugyanaz a szekvencia. (ii) Ha morfológiai határ van — illetve a beszélők valamilyen oknál fogva morfológiai határt vélnek felfedezni — az I/U elem és a következő magánhangzó között pl. *di.éresis* ‘dierézis’, gyakoribb a hiátusos ejtés, mint a diftongusos ejtés. Az említett két csoport viselkedésének a magyarázata olyan keretben képzelhető el, ahol összehasonlítás nemcsak a mögöttes és felszíni alakok között lehetséges, hanem az egymással

morfológiai kapcsolatban álló felszíni alakok között is. A korrespondencia ilyen kiterjesztésére kezdeti eredmények vannak az Output-Output Correspondence Theory nevezetű elméletben (pl. Hayes és Steriade több munkája foglalkozik ezzel), de ezek határa nem világos. Az sem teljesen világos, hogy ez a megközelítés mennyire egyeztethető össze egy olyan elméleti kerettel, mint a CV-fonológia, amely a szótári reprezentációban kódolja az interpretálódó alak összes tulajdonságát.

Számos lexikai tételt azonban nem tudunk besorolni az említett két csoport egyikébe sem, mert ezeken az esetekben nem találunk motivációt a hiátusos ejtésre (pl. *diafragma*, 'rekeszizom', *biólogo* 'biológus'), az sem tűnik befolyásoló tényezőnek, hogy a kérdéses felső nyelvválású magánhangzó hangsúlyos vagy hangsúlytalan magánhangzó szomszédságában van-e. Hualde megfigyeli, hogy ahol az adott szekvencia az első szótagban van, gyakoribb a hiátusos ejtés, mint olyan esetekben, ahol nem a szó első szótagjában találjuk. A hangsúlytalan I/U+V, illetve V+I/U szekvenciák hiátusos ejtése a spanyolban további kutatások tárgyát képezheti.

7. Összefoglalás

A tanulmány bemutatja, hogy CV-fonológiai keretben egységesen ábrázolhatjuk a nem alternáló nyíló diftongusokat és záródó diftongusokat tartalmazó szavakat. Az 5. részben részletesen tárgyalom, hogy nem szükséges mélyszerkezeti siklóhangokat feltételeznünk a spanyol nyelvben, mert a felső nyelvválású magánhangzók (*i*, *u*) szótagalkotó szerepét a szó hangsúlymintája (ami a szó lexikai tulajdonsága) és ezen magánhangzók szegmentális környezete határozza meg. Ha a felső nyelvválású magánhangzó hangsúlyos, kötelező a hiátusos ejtés, ha hangsúlytalan, mindig lehetséges a diftongusos ejtés. A hangsúlytalan I/U+V, illetve V+I/U szekvenciák hiátusos ejtését a 6. rész tárgyalja. A hiátusos ejtésnek kedvez, ha az adott szekvencia egy morfológiai kapcsolatban álló szóban kötelezően hiátust alkot, vagy ha a kérdéses magánhangzó-szekvenciát morfémahatár választja el. Számos esetben azonban nem találunk motivációt a hiátusos ejtésre. A 6. részben felvetett kérdések további kutatást igényelnek.

Hivatkozások

Anderson, J. M. (1986). 'Suprasegmental dependencies' In: J. Durand (szerk.) *Dependency and Non-Linear Phonology*. London: Croom Helm. (pp. 55–133).

- Anderson, S. R. (1982). 'The Analysis of French Schwa: Or How to Get Something from Nothing'. *Language* 58 (pp. 534–73).
- Bárkányi, Zs. (2002). 'A fresh look at quantity sensitivity in Spanish' *Linguistics* 40/2 (pp. 375–394).
- Burzio, L. (1994). *Principles of English Stress*. Cambridge: Cambridge University Press
- Carreira, M. M. (1990). *The Diphthongs of Spanish: Stress, Syllabification, and Alternations*. PhD Dissertation. University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Gussmann, E.—J. Kaye (1993). 'Polish notes from a Dubrovnik café' *SOAS Working Papers in Linguistics and Phonetics* 3 (pp. 427–462).
- Harris, J. W. (1969). *Spanish Phonology*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Harris, J. W. (1992). *Spanish Stress: The Extrametricality Issue*. Washington: IULC Publication.
- Hayes, B. (2000). 'Gradient well-formedness in Optimality Theory'. In Joost Dekkers, Frank van der Leeuw and Jeroen van de Weijer (eds.) *Optimality Theory: Phonology, Syntax, and Acquisition*, Oxford University Press. (pp. 88–120).
- Hualde, J-I. (1997). 'Spanish /i/ and Related Sounds: an exercise in phonemic analysis'. *Studies in the Linguistic Science* 27/2 (pp. 61–79).
- Hualde, J-I. (1999). *Patterns in the Lexicon: Hiatus with Unstressed High Vowels in Spanish*. Ms. University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Kaye, J.—J. Lowenstamm—J-R. Vergnaud (1985). 'The internal structure of phonological elements: a theory of charm and government'. *Phonology Yearbook* 2 (pp. 305–328).
- Lowenstamm, J. (1996). 'CV as the only syllable type'. In: J. Durand—B. Laks (eds.) *Current Trends in Phonology: Models and Methods*. European Studies Research Institute, University of Salford Publications (pp. 419–442).
- Polgárdi, K. (1998). *Vowel harmony: an account in terms of Government and Optimality*. PhD Diss. Rijksuniversiteit Leiden. Holland Academic Graphics, The Hague. LOT dissertations 3.
- Rebrus, P. (2000). 'Morfofonológiai jelenségek'. [Morphophonological phenomena] In: F. Kiefer (ed.) *Strukturális magyar nyelvtan 3: Alaktan*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Scheer, T.—Ph. Ségéral (1999). *The Coda mirror*. Ms. Université Paris 7 and Université Nice.
- Spencer, A. (1986). 'A Non-linear Analysis of Vowel Zero Alternations in Polish'. *Journal of Linguistics* 22 (pp. 249–80).

Steriade, D. (1998). 'Lexical conservatism' *SICOL*.

Szigetvári, P. (1999). *VC Phonology: a theory of consonant lenition and phonotaxis*. Kiadatlan PhD-értekezés, ELTE Budapest.